

MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

GOSPODARSKO DJELOVANJE DR. IVANA KRAJAČA SENJANINA

Mira Kolar-Dimitrijević
Filozofski fakultet u Zagrebu
HR 41000 Zagreb

UDK:338(497.5)(091):929 Krajač
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1994-09-14

Dr. Ivan Krajač bio je ne samo pionir hrvatskog planinarstva već i istaknut gospodarski stručnjak u Hrvatskoj. Od prvih radova iz područja gospodarstva godine 1917. pa do zadnjih u 1945. Krajačeva djelatnost iznimno je velika, mnogostrana i nova. Ona se prožima s Krajačevim političkim, odnosno stranačkim radom, potvrđujući mišljenje da se u dvadesetom stoljeću politička i gospodarska pitanja i ne mogu promatrati odvojeno. Tako je i Krajač s pozicija naprednjaka i zajedničara, preko suradnje sa Stjepanom Radićem, na kraju došao do zaključaka da Hrvatska mora biti samostalna zbog posebnosti svoje podunavsko-jadranske orijentacije i zato što samo tako može razviti sve sposobnosti svog pučanstva i sva svoja prirodna i smještajna bogatstva. Dakako da ovaj rad daje samo presjek kroz Krajačevu gospodarsku aktivnost jer bi se o tomu mogla napisati čitava knjiga. Od predsjednika Saveza novčanih zavoda Hrvatske i Slavonije do ministra trgovine i industrije kraljevine SHS, pa do predstojnika odjela za financije oblasnog odbora zagrebačke oblasti i definitivnog prelaska u opoziciju dug je i trnovit put, koji je završio za samog Krajača tragično, njegovim nestankom na bleiburškom putu, ali je to put vrijedan trajnog spomena.

Veoma malen, gotovo neznan broj hrvatskih intelektualaca posvetio se na početku ovog stoljeća izučavanju gospodarskih i financijskih znanosti. Bila je to posljedica financijske i uopće gospodarske nesamostalnosti Hrvatske, kojoj Hrvatsko-ugarsko nagodba nije omogućavala samostalan financijski i gospodarski razvoj. Tek 1914. osnovan je četvrti odjel Zemaljske vlade, koji se trebao baviti gospodarstvom, ograničen dakako samo na poljoprivredne, zadružne i obrtne poslove. Sve odluke koje su mogle utjecati na poticajni

gospodarski razvoj Hrvatske mogle su se donositi samo u budimpeštanskoj vladi, a Mađari, nalazeći se u fazi njegovanja i razvoja vlastitog nacionalizma, nisu bili spremni Hrvate uključiti u odlučivanje u kojemu bi morali biti zastupani i hrvatski gospodarski interesi. Zbog toga se prvi hrvatski gospodarski stručnjaci javljaju kao predavači na zagrebačkom Pravoslavnom fakultetu (Blaž Lorković, Fran Milobar i drugi), kao teoretičari nepoćudni režimu (Stjepan Radić, Josip Predavec i drugi), odnosno kao praktičari u privrednim i bankovnim institucijama osrednjih veličina, budući da su vodeće gospodarske pozicije i većih poduzeća bile u rukama stranoga nacionalnog elementa, kojemu je pripadao i kapital.

Doktor pravnih znanosti Ivan Krajač ide u red iznimnih ljudi, no ne treba zaboraviti da je njegov stric bio Ladislav Krajač, ugledan senjski privrednik, te da je i Ivan Krajač od malih nogu bio suočen s nepovoljnim okolnostima u kojima je životario Senj i sprečavao razvoj upravo njenih najboljih mogućnosti (turizma, planinarstva, brodogradnje, prometa i drugog). Rođen u Senju 15. studenog 1877. i polazeći osnovnu školu i nižu gimnaziju u rodnom gradu, Ivan Krajač je sjećanje Senjana na zlatno doba jedrenjaka morao doživljavati kao bajku, a siromaštvo Hrvatskog primorja onoga vremena kao tešku stvarnost. Maturirao je u Zagrebu 28. lipnja 1896., a pravo je studirao u Beču i u Zagrebu, te je na zagrebačkom sveučilištu promoviran za doktora prava 6. prosinca 1902. Nakon jednogodišnje prakse u financijskom ravnateljstvu Zemaljske vlade u Zagrebu položio je odvjetnički ispit, te se zaposlio u Karlovcu u odvjetničkoj kancelariji dr. I. Banjavčića, gdje je radio od kolovoza 1904. do lipnja 1906., kada otvara u Jastrebarskom vlastitu odvjetničku kancelariju s pravom obavljanja javno-bilježničkih poslova. Pripadao je u to doba naprednjacima Ivana Lorkovića, pa je tada vidio rješenje hrvatskog pitanja na način kako je to prezentirala hrvatsko-srpska koalicija u složenom i ravnopravnom radu Hrvata, Srba i Slovenaca na prostorima Austro-Ugarske Monarhije.

Počeo je objavljivati godine 1917., te se zalagao za što bolju organizaciju privrednih centrala, dopuštajući zbog ratnih uvjeta dosta jaku intervenciju države. On međutim naglašava i činjenicu da rat ni na jednom području nije donio toliko iznenađenja kao na gospodarskom, te skromno najavljuje potrebne izmjene odnosa nakon rata, jer je trgovačka bilanca Hrvatske 1907. bila aktivna za 71.000.000 kruna, a već 1913. za 521.000.000 kruna, što bi moralo rezultirati i radikalnijim gospodarskim rješenjima.¹ I dvije njegove brošure iz 1918.

¹ I. Krajač, Pokriće ratnih troškova, *Obzor*, 58 (1917.), br. 259 od 23. 9. 1917.; Isti, Trgovina poslije rata, *Obzor*, br. 271 od 5. 10. 1917.

najavljuju novo doba, iako dakako oprezno, jer su prijedlozi o mogućim i potrebnim reformama i za vrijeme kralja Karla mogli imati nepoželjne posljedice kao i za vrijeme vladavine Franje Josipa. Prva brošura nosi naziv "Gospodarsko približenje Monarhije i Njemačke te položaj Hrvatske", a Krajač ju je izdao u vlastitoj nakladi. U tom radu Krajač kaže da cijeli problem srednje Europe treba promatrati s ekonomskog, a ne s političkog gledišta, i iskazuje misao da se problemi gospodarskog života Hrvatske trebaju promatrati izdvojeno.² U drugoj brošuri, koja nosi naslov "Prelazno gospodarstvo Hrvatske, njegova organizacija i zadaća", a koju je također objavio u vlastitoj nakladi, Krajač je već mnogo određeniji i jasniji, pa mu to priznaju i njegovi kritičari.³ On zapravo već vrlo jasno formulira gospodarski program Hrvatske riječima: "Držati i potpuno iskoristiti za sebe nacionalnu svoju zemlju i more a u interesnoj zajednici sa cijelom Monarhijom - eto programa!". Očekujući stvaranje ravnopravne zajednice južnoslavenskih naroda, Krajač se uključio u reorganizaciju hrvatskog gospodarstva te je 1919. organizirao Savez novčanih i osiguravajućih zavoda Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, pomažući financijski sređivanju nove države kao prvi direktor toga saveza. Međutim, Krajač se vrlo brzo našao među opozicijom. On je pri zamjeni krune u dinar zastupao stajalište da se nostrificirana krunska novčanica treba zamjeniti al pari, te se žestoko odupro zamjeni u omjeru 4:1, odnosno (ako se uzme i oduzimanje 20 posto vrijednosti pri zamjeni) omjeru 5:1. U toj prigodi Krajač je rekao: "Tražimo da Država napusti borbu protiv vlastite narodne privrede. Tražimo, da se ekonomska politika vodi ne prema prestabiliranom teoretskom planu, nego prema realnim potrebama narodne privrede u cilju podizanja blagostanja i bezbjednosti, jer je to najsigurniji ali i jedini put za ojačanje i nutarnje povezivanje države."⁴ Dakako da Krajač - usprkos mnogobrojnim

² Dr. V. K. (vjerojatno Vinko Krišković) prikazao je brošuru i ocijenio ju negativno zbog nerazumljivosti (*Glas Slovenaca, Hrvata i Srba*, br. 115, 12. 6. 1918.).

³ Brošura je tiskana u tiskari I. Lesnika u Jastrebarskom. Iako je izdanje bilo skromno, ono je ipak izazvalo pozornost javnosti. Vladimir Pavlaković, urednik *Hrvatskog ekonomiste*, kritizirao je dosta težak Krajačev stil, ali je istaknuo da je "djelce pisano iz ljubavi prema narodu i domovini što proizlazi iz svake pojedine izreke", te se složio s Krajačem da treba reorganizirati hrvatsko gospodarstvo na autonomnoj osnovi (*Hrvatski ekonomista*, br. 35, 15. 6. 1918.). Povoljna je i ocjena dr. J. Z.-a, koji tumači da Krajač u svojim prijedlozima ne traži organiziranje prijelaznog gospodarstva, već organiziranje jedne posve nove privrede u svezi s južnoslavenskim narodima (*Glas Slovenaca, Hrvata i Srba*, br.119, 17. 6. 1918.). Bilo je i onih koji su držali Krajačevo pisanje preblagim. Nepoznati kritičar Krajačeva djela zaključuje da ono što je dobro 1918. neće biti dobro nakon rata, te da ljude treba odgajati za novo shvaćanje gospodarstva (*Hrvatski ekonomista*, br. 37-38, 6. 7. 1918.).

⁴ K(osijer), Dr. Ivan Krajač, naš ministar trgovine i industrije, *Bankarstvo*, 1926., br. 1, 37.

dokazivanjima da novu državu treba graditi na ravnopravnosti svih njenih građana - nije uspio, te se narod u Sloveniji, Hrvatskoj i Dalmaciji, a dakako i u drugim prečanskim krajevima, osjetio opljačkan zamjenom kruna u dinare u politički izmišljenom omjeru, ali je zato Krajač stekao velike simpatije u narodu s ove strane Drine. Krajač je na anketi u Beogradu 14. travnja 1920. iskritizirao vladinu zamjenu novca te je predložio da se osnuje jedno savjetodavno tijelo za gospodarstvo pri vladi u kojem bi bili zastupani predstavnici svih pokrajina i svih dijelova nove države. Zalaže se također za ograničeni izvoz žita iz jugoslavenske države, te predlaže da se organizira središnja evidencija (statistika), koja će iskazati potrebe vlastite zemlje za žitom, kao i da se izvoz seljačkih proizvoda vrši preko organiziranih zadruga po primjeru vukovarske zadruge, koja djeluje sve do Šida⁵. Dakako da ga ta kritika postojeće gospodarske politike u državi nije približila vladinim krugovima, i Krajač je počeo smetati procesu intenzivne centralizacije države.

1920. Krajač daje ostavku na direktorsko mjesto u Savezu novčanih i osiguravajućih zavoda te se ponovno vraća poslovima odvjetništva u Jastrebarskom, djelujući sve do 1925. kao član vodstva Hrvatske zajednice. S te pozicije on višekratno pomaže seljačkoj stranci Stjepana Radića, pa je izabran u varaždinskom izbornom kotaru za narodnog poslanika. Prešao je u Hrvatsku seljačku stranku kada se Radić odrekao republikanizma i priznao Vidovdanski ustav i kralja. Odmah nakon izbora 8. veljače Krajač je osudio centralizam kao zapreku gospodarskom napretku.⁶ On iznosi pred javnost da je Narodna banka u Beogradu kao državna banka založila hrvatske šume te sebi tako omogućila iskazivanje godišnjeg bruto prihoda sa 74,000.000 dinara, iako joj dionički kapital iznosi svega 18,500.000 dinara. Kritizira što trgovačke poslove vodi ministar financija (zapravo dr. Milan Stojadinović) i ističe da su narodno gospodarstvo i državna ekonomska financijska politika u međusobnoj suprotnosti. Zbog obznane, kršenja Ustava i zakona - piše Krajač - inozemstvo nema povjerenje u zemlju i ne da kredit jugoslavenskoj državi. On kaže "Narodno gospodarstvo počima na radu pojedinca, a kod nas se rad pojedinca ne cijeni niti se poštuje ličnost." Preko brojnih primjera kršenja zakonitosti u gospodarstvu Krajač upozorava na opasnost takvih postupaka. On uočava bit problema, i kaže da se razlike između jadranskog i vardarskog gospodarskog područja ne daju ukloniti odjednom jer su "... ta područja javno oddijeljena već

⁵ *Obzor*, br. 94, 18. 4. 1920., Problemi naše izvozne politike, Krajačev govor na anketi u Beogradu.

⁶ *Hrvat*, br. 1490a, 25. 2. 1925., Ivan Krajač, Centralizam zapreka gospodarskom napretku.

tisućama godina i ona se mogu kompromisno razvijati i međusobno pomagati svako na temelju vlastitih gospodarskih potreba, ali se ne mogu (...) jedno drugomu podložiti." Krajač vrlo konkretno upozoruje da su za stanovnike jadranskog područja najvažnije luke, pomorstvo, turizam i željezničke veze s unutrašnjošću te iznosi da se pruga Gračac - Knin gradi već pet godina, a sada, kada je teren uređen, odlaže se postavljanje tračnica i tako koči povezivanje Dalmacije sa sjevernom Hrvatskom. Krajač kritizira skupe prijevozne tarife u brodarstvu čime se favorizira talijansko prijevozničko pomorstvo. "Kod primjene tih mjera vlada se je oslonila na grubu silu kao na jedini razlog i opravdanje, a time je stupila u očitu opreku s ekonomskim napredkom i procvatom čitavih gospodarskih područja, pa i samim shvaćanjem ekonomske znanosti i kulturnog napretka." Krajač kaže da kriza povjerenja dovodi do krize kredita i da u takvim prilikama uobičajene ekonomske zakonitosti ne vrijede. Posljedica je toga nezaposlenost, opadanje blagostanja i nezadovoljstvo. On uočuje da sve to iskorištavaju stranci, koji dolaze organizirano, a od njihova rada nema koristi nijedan sloj domaćega pučanstva, osim možda par pojedinaca. Krajač traži potpunu promjenu gospodarske politike i naglašava da na temelju narodnog sporazuma treba "ukinuti opreke i ublažiti razlike". On zaključuje taj svoj članak: "Jer dok toga nema, nema sporazuma, a bez sporazuma vriedit će Jugoslavija još dugo kao zemlja bogata i sposobna, ali u kojoj je ljudski razum učinio sve, što je bilo u njegovoj moći da jedno i drugo onemogući."

Temeljem toga programa Krajač je postavljen 18. srpnja 1925. za ministra trgovine i industrije, te se održao na tom položaju do 1. veljače 1927., dakle u desetoj vladi Nikole Pašića i u tri Uzunovićeve vlade. Međutim, i Pašić i Uzunović bili su radikali dakle pripadnici stranke koja je dominirala i u Narodnoj skupštini i u vladi, pa usprkos velikom trudu i dobroj volji Krajač na položaju ministra nije uspio ostvariti ni dio onoga što je naumio. Njegovo imenovanje za ministra značilo je samo odlaganje procesa centralizacije i određeno ublaživanje politike radikala, koji su tim činom dobre volje željeli pred svjetskom javnošću upozoriti da je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca demokratska zemlja i na taj način odvratiti pozornost svjetske javnosti od Hrvatske, čiji je problem Stjepan Radić svojim boravcima u Austriji, Engleskoj i Rusiji ipak aktualizirao.

Kao ministar Krajač nije uspio mnogo učiniti jer je ministarstvo bilo sastavljeno od radikalskih činovnika koji nisu podržavali njegov rad, nego su ga kočili. Sve svoje nakane morao je opravdati, pa i nije imao onih rezultata kojih bi bilo da je nailazio na podršku i suradnju. Ipak, za njegova ministროvanja otvorena je u srpnju 1925. lička pruga i priređena u Splitu prva gospodarska

izložba, na kojoj su izloženi proizvodi što ih je srednja Dalmacija mogla ponuditi zemlji i svijetu.⁷

U nastojanju da se proizvodi naše zemlje plasiraju u svijetu Krajač je odredio da naši privrednici sudjeluju na svjetskoj izložbi u Philadelphiji godine 1925., te je odredio da se sagradi i poseban jugoslavenski paviljon, zbog čega je ta investicija bila žestoko kritizirana u radikalnoj štampi kao suvišna u uvjetima velikog siromaštva narodnog gospodarstva.⁸ Zbog te opozicije čini se da je Krajač odložio pitanje osnivanja Privrednog savjeta kao pomoćnoga savjetodavnog organa Ministarstva trgovine i industrije, a problem nije mogao biti riješen niti sljedeće godine jer vlada nije prihvatila zahtjev zagrebačkih privrednih organizacija da taj savjet mora biti financiran iz državnog proračuna.

Mnogo više sreće imao je Krajač u trgovačkom ugovoru s Austrijom. Pozivao se na činjenicu da je Austrija bila do kraja 1922. na prvom mjestu našeg izvoza s državama nasljednicama i da joj treba vratiti to mjesto zbog životne zainteresiranosti obiju država. Ugovor, sklopljen 3. rujna 1925. u Beču, zamijenio je Ugovor o provizornom uređenju uzajamnoga trgovačkog prometa od 27. lipnja 1920. a stupio je na snagu 21. kolovoza 1926. i bio je zasnovan na načelu slobodne trgovine i slobodnog tranzita, što je bio veliki napredak u odnosu na dotadašnja ograničenja.⁹ On se odrazio i na pojačanom dolasku austrijskih turista na Jadran, kao i na dolazak austrijskih poslovnih ljudi u Hrvatsku.

Međutim, potvrda trgovačkog ugovora s Italijom, sklopljenog još 14. srpnja 1924., nije išla tako glatko, a po svemu se čini da Krajač i nije bio sklon njegovoj provedbi. Stoga on upozoruje da smo po članu 6. ugovora u Rapallu obvezni regulirati svoje odnose s Italijom, da je ugovor već potpisan i da se ne može mijenjati.¹⁰ Dakako, Krajač nije spomenuo da se ugovorom osiguravao politički prestiž Italije na Balkanu, posebice u Dalmaciji, jer se potvrđivao slobodan rad privrednih društava trgovačkog karaktera, a osim toga i ulazak talijanskih brodova u Krku, Zrmanju i Neretvu. Taj ugovor s Italijom, poznat

⁷ Na otvorenju su govorili Krajač i Vladimir Arko, predsjednik zagrebačke trgovačke komore (*Zagreber Tagblatt*, br. 169, od 1925., Die Eröffnung der Likabahn).

⁸ *Vreme*, bar. 1447 od 1925., Oko filadelfijskog paviljona. Ministar I. Krajač izneće celo pitanje pred Ministarski savet.

⁹ Ekspoze ministra trgovine i industrije g. dra Ivana Krajača o trgovačkom ugovoru s Austrijom, *Narodno bogatstvo*, 10, 16. 5. 1926.; Boško Đorđević, *Pregled ugovorne trgovinske politike od osnivanja države Srba, Hrvata i Slovenaca do rata 1941. godine*, Zagreb, 1960., 10-12. Ovaj ugovor vrijedio je do 30. 6. 1931.

¹⁰ Ekspoze ministra trgovine i industrije dra Ivana Krajača o ugovoru s Italijom, *Narodno bogatstvo*, br. 12, 16. 6. 1926.; B. Đorđević, *n.dj.*, 4.-9.

kao Nettunski sporazum, bio je u kraljevini SHS vrlo nepopularan i pri raspravi u Narodnoj skupštini izazvao je i ustavnu krizu. Naime, za vrijeme Krajačeva ministროvanja taj ugovor nije bio predložen Narodnoj skupštini na potvrdu. To je učinjeno tek 30. svibnja 1928., ali i tada ugovor nije bio potvrđen, jer je 29. svibnja došlo do demonstracija protiv ugovora i u Beogradu, pa je policija prebila i zatvorila više studenata. Krajač je u skupštini izjavio: "Mi smo konstatirali da je prolivena krv i tražili smo da se to opravda kao što bi to u svakoj normalnoj državi bilo gdje su ljudski životi najveća vrijednost ovoga svijeta i najveća svetinja. Ja o narodu, Parlamentu i ja o državi u kojoj ljudski život nema vrednosti, jer se sve kulturne vrednosti, vjerske i nacionalne temelje na ljudskom životu."¹¹ Zbog te izjave Krajač je bio isključen sa sjednice, ali kada je i Svetozar Pribičević kritizirao ranjavanja 29 studenata i potpisivanja toga ugovora bez poslaničke rasprave, potvrda konvencija bila je odložena i one su potvrđene tek 14. studenog 1928. u krnjoj Narodnoj skupštini, bez nazočnosti poslanika seljačko-demokratske koalicije.

Dakako, za sve vrijeme svog ministarskog rada Krajač misli da se dogovorom mogu rješavati važna gospodarska pitanja koja su korisna za sve. Na Četvrtom kongresu privrednih komora, koji je održan u Beogradu 11. i 12. rujna 1926., raspravljalo se i o pomorstvu i o zaključcima Ljubljanske proljetne konferencije, koja se bavila samo tim pitanjem, te je u toj prigodi, nakon uvodnog govora predsjednika beogradske trgovačko-obrtničke komore Milutina Stanojevića, Krajač izjavio da možemo živjeti zajedno.¹²

Uz određene otpore, ali ipak uspješno, prošao je u Narodnoj skupštini 29. siječnja 1926. Zakon o zanatskoj banci, čiji je prijedlog izradio Krajač sa suradnicima. Krajač je obranio svoj prijedlog od napadaja dr. Hinka Krizmana da je ulog države od 3,500.000 dinara, odnosno 40% dioničke glavnice, premalen. On je rekao da u zemlji ima oko 150.000 obrtnika, odnosno prema statistici iz 1910. da je bilo u Hrvatskoj 43.414 obrtnika, a u Dalmaciji 5.436 i ako svaki obrtnik kupi jednu dionicu od stotinu dinara, već će se akumulirati znatan kapital s kojim se može raditi. Tada je Krajač napomenuo da je već 1924.

¹¹ *Stenografska beleška Narodne skupštine*, 1927./1928., knj. 8., str. 248. Nettunske konvencije imale su iznimno nepovoljan sadržaj za Hrvatsko primorje i Dalmaciju. Njima se zabranjivalo rješavanje agrarnog pitanja u Dalmaciji na posjedima talijanskih vlasnika i garantiralo Talijanima naseljavanje da pedeset kilometara u dubinu našeg teritorija. Osim toga dobili su velike koncesije za ribarenje, čime je bila dovedena u pitanje egzistencija velikog broja ribara. Favorizirala se i Rijeka na račun Sušaka, jer je prijevoznina za transfer preko Rijeke bila 30% jeftinija nego preko drugih primorskih i dalmatinskih luka.

¹² Kongres privrednika. Manifestacija jedinstvenog mišljenja Srba, Hrvata i Slovenaca u svim privrednim pitanjima, *Narodno bogatstvo*, 18, 16. 9. 1926.

izrađen jedan prijedlog, ali zbog uloga države u iznosu od 40,000.000 dinara nije došlo do realizacije, iako je potreba za kreditom kod obrtnika golema, pogotovo što Zagreb od Narodne banke nije dobio u godini 1924. ni dinar kredita, a krediti kod privatnih banaka imaju suviše velike kamate. Krajač je izjavio da su obrtnici jedina brana protiv tuđinske invazije i destruktivnih ideja, a istodobno i jedini koji se ustrajno bore protiv proletarizacije. Rasprava se nastavila i sutradan i od 185 nazočnih za Krajačev prijedlog ipak je glasovalo 160 narodnih poslanika, a država se odrekla dizanja dividende.¹³

Svoj puni program kao ministar trgovine i industrije izložio je Krajač Ministarskom savjetu u jesen godine 1926. Savjet je nakon razmatranja odlučio da se Krajačevi prijedlozi mogu uzeti kao podloga za dalju raspravu, ali su radikali iskriticizirali taj program kao anarhičan i zatražili da se Krajač ukloni s položaja ministra, jer da se bavi detaljima, kakvi su na primjer briga za gladnu Hercegovinu, a nema "razumijevanja za visoke privredne ciljeve".¹⁴ Program je bio sastavljen od četiri osnovna dijela. Nakon uvoda Krajač je izložio opći dio privrednog programa u 31 točki, a onda je iznio svoje mišljenje o uzrocima poljoprivredne krize i poseban poljoprivredni program. Takva struktura Krajačeva programa potpuno je razumljiva s obzirom na njegovu vezanost uz Radićevu stranku, koja je agrarizam stavljala u središte gospodarskog razvoja i blagostanja države.¹⁵ Među ostalim Krajač je uvijeno zatražio da se reformira agrarna reforma u korist veleposjeda, a seljaštvu da se otpišu globe i kazne zbog nestašice novca, te da se državnim novcem pomogne gladnima u pasivnim krajevima. Radi uvođenja reda u industrijsku aktivnost on zahtijeva organiziranje katastra za industriju u okviru Ministarstva trgovine i industrije, reformu državnog monopola uz sudjelovanje stručnjaka iz cijele zemlje, kao i da se ograniče nagrade članova upravnih odbora državnih poduzeća. Krajač se osobito okomio na činovništvo u državnoj upravi, tražeći da se smanje izdaci za putovanja u inozemstvo, da se zabrani pijenje kave po ministarstvima, da se kontrolira vrijeme dolaska i odlaska činovnika u urede, da se zabrani luksuz i da se sve više iskoristi domaća roba, te da se zabrani miješanje državnih činovnika u rad državnih, odnosno u rad koncesioniranih poduzeća. Krajač traži i ograničenje budžeta, tj. uravnotežen državni proračun, a osim toga i aktivnu

¹³ *Stenografske beleške Narodne skupštine, redovan saziv 1925/1926.* knj. 2., str. 144.-147., 170.-174.

¹⁴ *Privremeni pregled*, br. 38, 19. 9. 1926. i br. 39, 26. 9. 1926., Ideje g. Krajača. Kritika ekonomskog programa.

¹⁵ *Rad. List za odbranu i organizaciju radnog naroda*, br. 11, 1. 10. 1926.; Dragoljub Jovanović, *Ključ privredne krize. Poruka dru. Krajaču ako doista ima želju da nešto uradi.*

trgovačku bilancu forsiranjem izvoza. Među hitnim poslovima Krajač traži regulaciju Save od Rugvice do Zagreba i izgradnju zagrebačke savske luke, održanje plovnosti begejskog kanala i ušća Tamiša, te čišćenje korita rijeke Neretve kako bi postala plovna i za brodove. Svoj govor Krajač je završio riječima američkog industrijalca Forda da nitko čovjeku ne plaća njegovu muku, nego uspjeh, rezultat te muke, te napominje da se naše seljaštvo samo muči, a uspjeh izostaje.¹⁶

Iako je Krajač ušao i u novu vladu, imanovanu kraljevim ukazom od 24. prosinca 1926., ta vlada nije bila duga vijeka. Neposredno nakon objavljivanja rezultata za oblasne skupštine čitava je vlada 31. siječnja dala ostavku, a u novoj vladi, imenovanoj ukazom od 1. veljače, nije bilo ni Krajača, ni drugih radićevaca. Poslanici iz redova Hrvatske seljačke stranke prelaze u opoziciju pa se i u Narodnoj skupštini i u oblastima s hrvatskim pučanstvom žestoko sukobljavaju s radikalima, koji dalje pokušavaju apsolutizirati svoju vlast i provesti centralizaciju. Ivan Krajač u to doba djeluje gospodarski na dva načina: 1. kao narodni poslanik u Narodnoj skupštini, biran na izborima 1925., ali i na izborima 11. rujna 1927., 2. kao predstojnik odjela za financije oblasnog odbora oblasne skupštine zagrebačke oblasti sve do raspusta odbora proglašenjem šestosiječanjske diktature.

1. Krajač je u Narodnoj skupštini tijekom 1927. i 1928. istupao izvanredno oštro. Ministrovanje mu je omogućilo da spozna i upozna sve načine kojima su se radikali služili u jačanju svoje vlasti. Oni su izmijenili i njegove prijedloge koji su trebali ući u državni proračun za godinu 1927./1928., te je Krajač na skupštini 14. veljače 1927. kritizirao proračun u cijelosti i posebno proračune pojedinih ministarstava. Svoje višesatno kritiziranje završio je izjavom "Pošto današnji budžet nije zasnovan na principu modernog shvatanja, nije statistički i empirijski motiviran, niti on izlaže program sanacije današnjeg privrednog stanja, kao što je trebalo biti, niti ostavlja izgleda da izvrši sve ono što obećava, nego samo teorijski navađa, ja sam prisiljen da ovde u ime svoga kluba (seljačko-demokratske koalicije. Opaska MKD) izjavim da ću glasati protiv ovoga budžeta."¹⁷ Krajač je upozorio da proračun iznosi 14.500.000.000 dinara, a ne 11.477.500.000 dinara, kako je predloženo poslanicima, jer u njega nisu uvrštene reparacije, kao ni "leteći dugovi", koji će se podizati zbog

¹⁶ *Gospodarski list*, 10. listopada 1926. i 11. studeni 1926. (Milan Krištof), Predlozi dra Krajača za ublaženje privredne krize; *Dom*, 41, 13. 10. 1926., Jedini siguran put za naš gospodarski spas i napredak. Program dra. I. Krajača.

¹⁷ *Stenografske beleške Narodne skupštine, redovan saziv 1926/1927.*, knj. 2., str. 215.-230. Iz zapisnika ove sjednice navođeni su svi citati ovog odlomka.

podbacivanja prihoda. Prema tome budžet za godinu 1927./1928. nije za 10% manji, kako je trebao biti, a činovnika je na državnom proračunu previše. Krajač je izrekao i da porezno opterećenje nije jednako za cijelu zemlju, a usporedio je i odnos između proračuna i novčane cirkulacije, iskazavši da kod nas svaka banknota mora dva do dva i pol puta proći kroz državnu blagajnu da bi se namirio porez. Kritizira proračun kao neistinit, jer državna uprava ne vodi nikakvu statistiku, te da 30 do 33% rashoda nije u proračuru iskazano. Osvrnuo se i na svoje nekadašnje ministarstvo, koje bi trebalo stvoriti preduvjete za gospodarsko podizanje zemlje i koje bi se trebalo pobrinuti za narodnu privredu i turisticu "gdje izdaci nisu neproduktivni, nego baš produktivni". Krajač je kritizirao nepostojanje programa Ministarstva šuma i ruda, gdje se okreće velik kapital. Zakon o poljoprivrednom kreditu, tj. o agrarnoj banci, izglasan je, ali nije proveden u život, te ulog države leži s niskim kamatama u Državnoj hipotekarnoj banci i upotrebljava se u bankarske svrhe umjesto da se uputi u narod. Iskusnom Krajačevu oku nije promaknulo da neposredni porezi u proračunu iznose svega 1.706,250.000 dinara, posredni 3.501,500.000, a monopolski prihodi 5.798,500.000 dinara, te da je posredno opterećenje građana mnogo veće nego što se čini na prvi pogled, a osim toga carinska je zaštita dnevno potrebne robe daleko previsoka. Krajač kritizira i tajnovitost rada državnih poduzeća, a onda se kroz kritiku proračuna za Ministarstvo saobraćaja osvrne na cjelokupnu prometnu politiku zemlje, koja ne vodi računa o tri glavna pravca prometa koje treba što prije uspostaviti i urediti, a to je pravac što vodi od središnje Europe do Kvarnera, pravac od panonske ravnice do Splita ili Šibenika, te pravac što vodi kroz Srbiju na Albansko primorje. Zbog žestokih kritika i drugih poslanika diskusija o proračunu za 1927./1928. nastavila se tijekom cijelog ožujka..

Krajač je ponovno govorio na sjednici 24. ožujka 1927., kada se posebno raspravljalo o Ministarstvu saobraćaja. Krajač je iskoristio priliku, te se osvrnuo na rad Direkcije pomorskog saobraćaja, odnosno na Direkciju, koja se bavi cjelokupnim pomorstvom, o kojem da je ministar saobraćaja general Svetislav T. Milosavljević napisao tek nekoliko riječi. Krajač traži da se izloži kakvo je stanje u trgovačkoj mornarici nakon osmogodišnjeg rada beogradskih vlada, te da se izradi program i pronađu financijska sredstva za njegovu realizaciju. Krajač izjavljuje da smo mi pomorska zemlja i da mi bez pomorske politike i obnove trgovačke flote moramo propasti kao pomorska država jer nam je brodovlje staro petnaest do dvadeset godina. Na Milosavljevićevu upadicu da mi moramo prvo nabaviti brodovlje pa se onda o njemu brinuti, Krajač pita: "Da li se vi šalite? Ja znam da smo mi dotjerali do blizu 250.000 tona flote i protiv

volje države. Kako da nemamo flote?" Radikalni poslanici ponovno upadaju na što Krajač kaže: "Ne, ne ljutim se, nego vi izlazite sa ovim rečima. Mene to boli za zemlju, ja ne iznosim ludosti, nego kažem ono što zna ceo svet i što je temeljni elemenat napretka na moru. Ja to radim iz patriotizma, iz dobronamernosti, a ne da se svađam." Kako bi potvrdio ono što je izrekao, Krajač je dao odličnu analizu stanja naših luka i brodovlja, upotpunjavajući tako ministrov elaborat. On upozoruje i naglašava da je kroz sušačku luku ušlo 1925. 42% ukupnog uvoza, dok je Split naša prva izvozna luka. Zahtijeva izradu pomorskog programa u kojem bi bili izloženi svi elementi razvoja našeg pomorstva, te da se brodarstvo oslobodi svih poreza i taksa u tijeku svoje obnove, jer je samo tako moguće da budemo konkurentni na svjetskim morima. Traži da se pomorske pruge subvencioniraju i premiraju po uzoru na Francusku i Italiju, i ističe da je ova potonja uspjela u tijeku 1925. broj novih konstrukcija lađa pomorskih brodova na svojim brodogradilištima podići na drugo mjesto u Europi, tako da je samo Engleska pred njom. Krajač govori vrlo konkretno i traži da se perspektivna pomorska poduzeća sufinanciraju, ali ne i financiraju, jer političko favoriziranje ne može imati nikakvog opravdanja. Krajač se osobito okomio na stanje luka, koje se ne "stvaraju onde, gde mi hoćemo, nego da se luke stvaraju prirodno onde gde je njihov prirodni položaj i gde postoje ekonomski preduvjeti za to." Kaže da su se najbolje europske luke razvile tamo gdje se more najdublje uvuklo u kopno izravno ili preko riječnog ušća, te da Sušak ima takvu poziciju kada već nemamo Rijeku ili Trst, ali da uz sušački kompleks treba razvijati i šibenski i splitski lučki kompleks, neretvanski i dubrovačko-gruški. Krajač je Senj spomenuo kao lokalnu i drugorazrednu luku, ali vrlo značajnu za ličko zaleđe preko Vratnika. On traži da se u sušačkoj luci načini skladište koje bi moglo primiti 100.000 tona robe, i uopće konkretizira sve što bi trebalo učiniti za izvoz i uvoz preko naših luka.¹⁸

U nastavku svog govora Krajač se osvrnuo na željeznice. Napada tarifnu politiku koja favorizira razvoj nekih tvornica, nastojeći istodobno utjecati na propast drugih. Primjerima dokazuje nerazumnost postojeće prometne politike i misli da bi dobra statistika pomogla da se stvari na tom području uredе kako treba. "Ne radi vas, (upućeno ministru. Opaska MKD) ne radi svih nas, nego radi časti ovoga Doma i radi naše budućnosti i budućnosti našega naroda to mora prestati", a "onaj, koji vodi taj saobraćaj, mora znati, mora se podignuti

¹⁸ *Isto*, knj. 5., str. 53.-61. Sjednica 24. 3. 1927. O stanju trgovačke mornarice vidjeti detaljnije Franko Mirošević, Pregled stanja hrvatske trgovačke mornarice od 1926. do 1930. godine; *Acta historico-oeconomica*, 19, 1992., 87.-104.

nad svako sitno i uskogrudno shvatanje. U njegovoj glavi, kad pravi planove i reforme, mora biti vazda u vidu cela država: iz čega se sastoji i koji su stubovi, koji drže državu, a ne sme se osloniti niti na pojedine grupe i kategorije ljudi ili pojedine krajeve, koji su mu lično simpatični." I na kraju Krajač izražava mišljenje da će trebati provesti decentralizaciju jer se postojeći centralizam, koji je zapravo birokratizam, nije pokazao dobrim. Traži da se prometom bave stručni ljudi, a u tijeku obrazlaganja tog prijedloga prekida ga predsjednik dr. N. Subotić, te Krajač završava svoj govor ljutito: "Neka bude kako vi kažete, g. predsjedniče, ali ne zaboravite, gospodo radikali, da vi na svojim leđima nosite odgovornost za sve ovo što sada radite da se istina o tom tužnom stanju ne sme u ovoj Narodnoj Skupštini izneti, jer ove vlade neće biti tu i vas će nestati, ali će država ostati i analogno tome što ovako zaštićujete nekorektnosti njih mora nestati."¹⁹

Kritiku programa novog ministra trgovine i industrije Milana Simonovića Krajač je izrekao na sjednici 27. ožujka 1927.²⁰ On je upozorio da je Ministarstvo trgovine i industrije krnje, jer su mnoge agende ugrabila druga ministarstva, posebice Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo financija i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Osim toga Krajač iskazuje da su iz prijedloga koji je dao on kao ministar trgovine i industrije izbačena financijska sredstva za tiskanje statistike i izvještaja, kao i sredstva za unapređivanje obrtne i industrijske nastave. Pozitivan obračun vanjske trgovine vidi kao rezultat rada snage narodne privrede i borbe odozdo, a spominje i jači turistički promet u zadnje tri godine, čime je zemlja dobila 150-200.000.000 dinara u stranoj valuti. Krajač sugerira jačanje tranzita, izlazak na vanjska tržišta, smanjivanje škara cijena koje obezvređuju rad u poljoprivredi i davanje jeftinog kredita proizvodnji, upozorujući na opasnost rada sa stranim kapitalom, koji višak vrijednosti prebacuje u inozemstvo. Radi stvaranja kvalitetne industrije zalaže se za vrlo elastičnu politiku carina i zaštitu normalnog dobitka, radi čega treba regulirati sve čimbenike proizvodnje i plasiranja robe. Predlaže ravnomjernu raspodjelu kredita po čitavoj zemlji kako bi se izbjeglo, na primjer, da Hrvatsko primorje i Dalmacija traže kredit u Italiji. Kod obrtnika se zalaže za carinske olakšice pri uvozu sirovina i dijelova za strojeve, a misli da treba osobito podržati neke naše specifične obrte, kakvi su npr. izrada filigrana, graviranje, cizeliranje, kožno pletenje, izrada noževa, kameno rezbarenje u Vinodolu i sl., jer ti obrti imaju i značajnu povijesnu, ali i turističku dimenziju. Krajač se

¹⁹ *Stenografske beleške Narodne skupštine, redovan saziv 1926/1927.*, knj. 5., str. 61.-69.

²⁰ *Isto*, str. 241.-253.

osobito žučno okomio na način otkupa duhana u Hercegovini i Makedoniji, gdje su niske otkupne cijene motivirane politički, a ne gospodarski, a odluke u vezi s tim donosi nekoliko neodgovornih ljudi. On ističe i na potrebu spašavanja mlinske industrije u sjevernoj Hrvatskoj, koja je za sadašnju državu predimenzionirana, ali se usprkos tome grade novi mlinovi. Posebice se zalaže za intervenciju države u plasiranju proizvoda drvne industrije na svjetskom tržištu, gdje nas sve više istiskuju druge zemlje koje su se bolje organizirale. Misli da i unutar zemlje treba provesti bolju organizaciju, od proizvođača sirovina do finalnog proizvoda, misleći pri tom na našu maloprerađivačku industriju, šećernu industriju i sl., i naglašavajući da karteli ne bi trebali biti ograničavajući čimbenik proizvodnje. Krajač vrlo otvoreno kaže: "Potrebno je da se ispita cijelo stanje koje danas imamo, i da se stane zloupotrebama na put i izrabljivanju sa strane pojedinaca, te ekonomski neopravdanom njihovom bogaćenju na teret cjeline." Misli da ne bi trebalo izvoziti naše sirovine pod nepovoljnim uvjetima, a time očito aludira na izvoz bakrene rudače iz Bora. Predlaže radi uspostavljanja konkurencije domaćih tvornica pokretljivu politiku carina kod sirovina, poluprerađevina i gotovih proizvoda, jer se samo tako može naša industrija učiniti konkurentnom i na stranom tržištu. Osuđuje stvaranje kartela na svjetskoj razini, jer preko njih može početi proces otuđenja naše najkrupnije industrije, drvne i metalne, koji je već započeo dempingom cijena. Upozorava da je stoga iznimno važno da aktivno sudjelujemo na konferenciji o međunarodnim privrednim odnosima u Ženevi, a ministarstvo trgovine i industrije mora na temelju statistike i iskustva izaći sa svojim prijedlozima i programima. Zanimljiv je njegov zahtjev da se povede gospodarska briga o Makedoniji, koja "čeka sedam, osam godina i jedva je nešto za nju učinjeno. (...) Mi moramo potrebe Južne Srbije uočiti, ako hoćemo da ispunimo našu dužnost i ako želimo da taj kraj što jače vežemo za ovu zemlju. Sami se moramo pobrinuti da industrijsku djelatnost u Južnoj Srbiji (Makedoniji. Opaska MKD) podupiremo, moramo nastojati da čim prije dođemo do trgovinskih ugovora sa Albanijom i Grčkom." Nakon vrlo konkretnih prijedloga o uređenju trgovačkih prilika u Makedoniji Krajač se zalaže za sklapanje većeg broja trgovačkih ugovora s inozemstvom, osobito sa zemljama Srednje Europe, pledirajući ponovno za razvoj sušačke luke, koja bi trebala dobiti status slobodne luke, s osiguranim zaleđem. Dakako, uz to pitanje veže ponovno tarifne probleme, zalažući se za tarifne olakšice našim lukama i na udaljenosti ispod 300 km. Krajač kaže: "Na taj način ćemo ojačati izvoz i uvoz naših luka, ojačat ćemo naše parobrodarstvo, a pojačanje našeg parobrodarstva znači ne samo kontrolu našega izvoza i uvoza koji ide preko naših luka što danas nemamo, nego ćemo

dobiti i kontrolu nad tranzitom, a to znači da ćemo privezati interese susjednih država uz svoje, a to je mnogo jača veza i kopča i politička nego bilo kakva uvjerenja platonska o međusobnom poštovanju i simpatijama i tako dalje. To treba što prije da se uradi, jer naši brodovi, koji se nalaze u teškom položaju na svima morima, oni se održavaju samo na temelju vlastite snage našeg primorca, isprobane kroz stoljeća borbe, koji nose svoju krv selekcijom kroz stoljeća i stoljeća borbe, gotovo milenije borbe na moru. Pomorski narod ne može se dekretirati, niti novcem niti školom stvoriti, nego nastaje samo vjekovnim životom uz more, na obali u isto takovoj vjekovnoj borbi sa morem i drugim pomorskim narodima. Tko to ne uviđa i ne podupire šalje svoje pomorstvo u propast." U tom dijelu kritike izvire i sva primorština i senjština Ivana Krajača. To je apel, krik za pomoć, za koji u skupštini nije bilo razumijevanja, te se ništa nije ni učinilo. Krajač moli da se uredi zakoni, da se uredi stečajno zakonodavstvo, da se donese zakon o hipotekarnom kreditu za cijelu zemlju, da se olakša plasiranje komunalnog kredita i, radi ovoga posljednjeg, da se dovrši zakon o gradskim štedionicama na čijoj je izradi on počeo raditi za vrijeme svog ministროvanja. Misli da bi trebalo izraditi i hotelski zakon, jer je on iznimno važan za razvoj turizma, te da treba provesti kategorizaciju hotela i regulirati osnovna načela hotelijerstva. Krajač nije bio jedini kritičar državnog proračuna za godinu 1927./1928., ali je bio najargumentiraniji i najkonkretniji kroz brojne primjere, koji su odavali veliko poznavanje problema gospodarske i financijske prirode. Proračun je konačno usvojen s velikim teškoćama 31. ožujka 1927., a da gotovo nijedna kritična opaska nije izmijenjena, a izglasan je bez suglasnosti seljačko-demokratskog kluba.

Sljedeće godine situacija se ponovila, s tom razlikom da ministri nisu ni dolazili na sjednice na kojima se raspravljalo o proračunu za godinu 1928./1929. Krajač na sjednici 15. ožujka 1928. kaže da vlada mora biti povjerenik Narodne skupštine i da ovako ne može više da ide "... ne radi nas, nego radi naroda".²¹ U svojoj kritici Financijskog zakona i proračuna Krajač je izjavio da se čitavim nizom amandmana nastoji prikriti loše financijsko poslovanje države i omogućiti nastavak takvog poslovanja. Krajač pronalazi manjkavosti financijskog zakona, nelogičnosti i malverzacije. Osobito se okomio na član 174. prijedloga Financijskog zakona po kojemu je ministar šuma i rudnika bio ovlašten da i u krajevima izvan Srbije i Crne Gore donosi odluke po zakonskim propisima koji vrijede za ove pokrajine, te da može samovlasno mijenjati čak i dugoročne ugovore. Taj amandman pružio je Krajaču priliku da se okomi na rad

²¹ Isto, redovan saziv 1927./1928., knj. 6., str. 17.

generalne direkcije šuma u Beogradu, koja da ne radi "za naše šumarstvo nego naprotiv da radi protiv njegovih interesa". Za tu izjavu Krajač je raspolagao analizama Jugoslavenskoga šumarskog kongresa, koji je održan 4. i 5. ožujka 1928. u Beogradu, gdje je upozoreno da se državne šume nesustavno i prekomjerno sijeku i loše održavaju, te da se ne vodi računa o pomlađivanju šuma, a lošim gospodarenjem to je pomlađivanje uopće i onemogućeno. Kao i u prošlogodišnjoj kritici, Krajač je vrlo konkretan i kad govori o državnim nabavkama i o radu Državne hipotekarne banke i o gradnji novih željezničkih pruga. Amandmani su nezadovoljavajuće obrazloženi ili potpuno neobrazloženi, pa Krajač ponovno uzvikuje: "Gospodo, ovako dalje ne smije ići. Mi moramo našu državu čuvati, i kad se radi o državi ne smije se pitati za pojedinca. I u ovoj državi moraju se naći ljudi, koji će napraviti reda, pa ako nije sposobna ova vlada, kao što nije, mora doći druga sa ljudima i ovlastima, koji će znati napraviti reda, jer inače odosmo u propast." I dalje u kritici kartela: "Mi smo dužni stvoriti jednake uslove za napredak sviju državljana. Svaki je monopol jedna baruština a voda, koja ne teče u toj žabe i crvi legu se i otrovna je za piće. Samo voda koja teče i koju sunce i svijetlo grije, ona je zdrava."²² I Financijski zakon za 1928./1929. donesen je 28. ožujka 1928. bez suglasnosti seljačko-demokratske koalicije iz Hrvatske, a klima u Narodnoj skupštini već je bila takva da je bilo nemoguće normalno diskutirati. Napokon 20. lipnja 1928. Puniša Račić puca u narodne poslanike iz Hrvatske, ranivši pri tom teško i Stjepana Radića, a poslanici Hrvatske seljačke stranke nakon toga napuštaju Narodnu skupštinu, koja radi bez njih, te u prosincu 1928. potvrđuje i vrlo nepovoljne Nettunske konvencije.

Kao predstojnik odjela za financije oblasnog odbora zagrebačke oblasne skupštine Krajač je svoju pozornost usmjerio na financije, te se tu našao pred izvanredno teškim zadatkom, koji je uspješno riješio zahvaljujući svojem ministarskom iskustvu. Naime, ostavši bez ministarske stolice, Krajač je svoje usluge ponudio Stjepanu Radiću, predsjedniku oblasnog odbora zagrebačke oblasne skupštine. Ta se skupština formirala 23. veljače, nakon što je na izborima 23. siječnja Hrvatska seljačka stranka dobila u skupštini takav postotak glasova da je stvarno bila bez opozicije. Radeći u takvim uvjetima, izabran za predsjednika oblasnog odbora, Radić je namislio izraditi i ostvariti program poboljšanja položaja seljaka u zagrebačkoj oblasti, a onda povezivanjem s hrvatskim pučanstvom u drugim oblastima ostvariti i neku vrst gospodarskoga, kulturnog, prosvjetnog, turističkog i prometnog jedinstva hrvatskog prostora. U

²² Isto, str. 170.-187.

provođenju toga plana kočila ga je nestašica financijskih sredstava, jer je zagrebačka oblasna skupština započela svoju djelatnost s 400.000 dinara, koliko je dala beogradska vlada za održavanje osnivačke skupštine. Kako bi riješio taj problem i započeo s radom već u godini 1927., Radić se obratio Ivanu Krajaču, koji mu je pomogao izraditi financijsku konstrukciju za svotu od 43.000.000 dinara, koliko je Radiću trebalo za najpreče narodne potrebe. Budući da je oblasna skupština bila samoupravno tijelo, Krajač i Radić su se odlučili na prikupljanje samoupravnog poreza koji je bio rađen, tako da je najveći financijski teret trebao pasti na Zagreb i njegove stanovnike, i to one imućne, koji su se koristili luksuznim predmetima. Svoj veliki pledoaje o proračunu zagrebačke samouprave za 1927. održao je Krajač na oblasnoj skupštini 19. travnja 1927., 2. siječnja 1928. za 1928. i 9. studenog 1928. za 1929. godinu.²³ Budući da su ti govori objavljeni godine 1993., do njih se može doći. Iz njih se vidi kako je Krajač pomnjivo sastavljao proračun što nije bio lak posao usprkos financijskom iskustvu. Krajač je radio pod pretpostavkom da zagrebačka oblast ima 361 poreznog obveznika na tisuću stanovnika, odnosno da na 800.000 stanovnika oblasti ima 288.800 obveznika. Proračun je bio uzorno načinjen, ali se Ministarstvo financija pobrinulo da se proračun ne prihvati onako kako je predložen, već u iznosu od svega 23.000.000 dinara. Zbog opstrukcije građanskih porezovnika u Zagrebu podbacili su i odobreni prirezi, pa je oblast raspolagala sa znatno manjim sredstvima nego što je planirala. To je odložilo i dovelo u pitanje realizaciju čitavog niza značajnih akcija kojima se htjelo povratiti Hrvatima samopouzdanje i samopoštovanje. Ipak i s tako krnjim sredstvima učinilo se dosta, a zahvaljujući Krajačevu nastojanju, planirale su se i značajne akcije na području turističke aktivnosti, osobito u povezivanju sjeverne Hrvatske s Jadranskim morem. Krajač je iznimnu pozornost posvećivao i Plitvičkim jezerima u kombinaciji s uzgojem šuma, pa je zagrebačka oblast kupila i dionice Plitvičkih jezera, a u zajednici s predstavnicima primorsko-krajiške samouprave dogovoren je i popravak cesta Karlovac - Plitvička jezera.²⁴ Krajač je zamislio i uspostavljanje zrakoplovne veze Zagreb - more i natrag preko Plitvičkih jezera, premda dakako do realizacije

²³ Ta su Krajačeva izlaganja objavljena u ediciji *Radićev sabor 1927.-1928. Zapisnici oblasne skupštine Zagrebačke oblasti*, Priredila M. Kolar-Dimitrijević, Zagreb, 1993., 94.-102., 250.-261., 350.-351. Vidi i M. Kolar-Dimitrijević, Proračuni samoupravne zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu, *Acta historico-oeconomica*, 21, 1994. (u tisku).

²⁴ Arhiv instituta za suvremenu povijest, zbirka XXI-Z, kut. 11, zapisnik oblasnog odbora zagrebačke oblasti od 17. 7. 1928. i 23. 7. 1928. te rad M. Kolar-Dimitrijević, Stjepan Radić i povezivanje zagrebačke i splitske oblasti 1927. i 1928. godine, *Zbornik Povijesnog arhiva u Splitu posvećen Danici Božić-Bužančić*, Split, 1994. (u tisku).

tog projekta nije došlo jer su oblasne samouprave početkom 1929. ukinute, i to upravo u doba kada se njihov rad ustalio.

Proglašenjem diktature Krajač se svrstao u grupu bivših političara čije je kretanje vlast stalno pratila. Živi u Jastrebarskom i tu djeluje kao odvjetnik, a aktivan je samo u sferi planinarstva, koja tema izlazi iz okvira ovoga rada.²⁵ Zabilježen je ipak njegov pokušaj da na Pomorskoj konferenciji u Londonu predloži da se kvarnerskom slobodnom zonom proglasi područje od Rijeke do Mošćenice, uključivši i vrh Učke, jer da je Istra u doba Austro-Ugarske monarhije živjela od turizma, i slobodna bi joj zona omogućila intenzivniji razvoj.²⁶ Zanimljivo je da je taj pokušaj ponovnog Krajačeva aktiviranja na području gospodarstva istodoban s tužbom Glavne financijske kontrole u Beogradu, koja potražuje od Krajača i upravnog odbora nekadašnje tvornice svile u Pančevu 429.000 dinara, koja je svota podijeljena upravnom odboru nekadašnje tvornice svile. Kasacioni sud je podjelu tih nagrada, koje je potvrdio Krajač kao ministar, proglasio također nezakonitom, te je Krajač financijski gotovo bankrotirao.²⁷

No ideja o Istri i Goričkoj krajini kao prirodnoj brani Hrvatske ne napušta ga pa se on ponovo 1944. vraća na tu temu, baveći se i povijesnim istraživanjima tog prostora.²⁸ On tvrdi da istarski gradovi ne žive od Italije, već od svog zaleđa, te da zapadna Europa svoj relativni mir i sigurnost mora zahvaliti upravo Hrvatima i Hrvatskoj, koji su se postavili kao brana prema istoku. Krajač zamjera zapadnoj Europi da je izgubila svijest o toj međusobnoj sudbinskoj povezanosti s Hrvatskom, te je polagano dopuštala uništavanje te brane, njegujući beskompromisni ekspanzionizam Velike Srbije. Krajač tu djeluje gotovo kao crni prorok jer predviđa propast i istrebljenje čitavih naroda i njihovo utonuće u negativnu, sverazarajuću bezbožnost. Savjetuje da se s najvećom pozornošću njeguje hrvatsko bogoslužje u Istri, jer je ono jedini čuvar hrvatstva na tim prostorima.

Dakako da nakon tih napisa Ivan Krajač nije mogao dočekati partizane. On se povlači prema Bleiburgu i u tom kretanju gubi mu se u svibnju godine 1945. svaki trag.

²⁵ Ante Rukavina, Planinarsko djelovanje dr. Ivana Krajača, *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993., 173.-193.

²⁶ *Obzor*, 73.-78., 29. 3. - 4. 4. 1930., Kvarnerska slobodna zona od Ivana Krajača.

²⁷ *Obzor*, 73, 29. 3. 1930., Glavna kontrola u Beogradu traži od bivšeg ministra I. Krajača i članova upravnog odbora tvornice svile u Pančevu 429.000 dinara.

²⁸ *Spremnost*, br. 111-119, Uskrs 1944. do 28. 5. 1944., Ivan Krajač, Istra s Goričkom krajinom. Kontinuitet svijesti i glavna prirodna obrana Hrvatske.

Možemo dakle zaključiti da je Ivan Krajač prošao mukotrpan put do spoznaje da Hrvatska mora biti samostalna, kršćanska i gospodarski napredna zemlja jer u tome leži zaioj njene budućnosti

Die wirtschaftliche Tätigkeit des Senjers Dr. Ivan Krajač

Zusammenfassung

Dr. Ivan Krajač (Senj, 15. 11. 1877. - 1945.) war nicht nur Vorkämpfer unseres Bergsteigens, sondern auch ein hervorragender wirtschaftlicher Fachmann. Seine Tätigkeit, von den ersten Arbeiten im Jahr 1917 bis zu den letzten im Jahr 1945 war vielseitig, umfangreich und neu. Ebenso war sie mit seiner Parteiarbeit verbunden, und diese Kennzeichnung bestätigt die Meinung, daß im 20. Jahrhundert die politischen und wirtschaftlichen Probleme ineinandergeflochten waren, und darum können sie nicht getrennt betrachtet werden. Aus der Position des Progressisten und des Vereinsmitglieds zog er die Folgerung, daß Croatien wegen der Besonderheit seiner Donau-Adria Orientation selbstständig sein muß, weil es nur auf diese Weise alle Fähigkeiten seiner Bevölkerung und alle Naturreichtümer entwickeln kann.

Nach der Kundmachung der Diktatur in Jugoslawien seitens des Königs Alexander am 6. Januar 1929. ist die Krajačs Tätigkeit unterbrochen worden, und Krajač befasste sich hernach hauptsächlich mit dem Bersteigen.

Dieser Artikel gibt nur einen Überblick über die Tätigkeit von Dr. Ivan Krajač, weil dieses Thema so umfangreich ist, daß man darüber ein ganzes Buch aufschreiben könnte. Der Lebensweg von diesem hervorragenden Fachmann und Bergsteiger war lang, dornig und tragisch: er verschwand irgendwo auf dem sgn. "Bleiburger Weg", aber seine Tätigkeit verdient eine bleibende Erinnerung.